

Studia Biblica Slovaca

2/2013

5

Ročník 5

2013

Číslo 2

Studia Biblica Slovaca

Offprint

Studia Biblica Slovaca je časopis zameraný na skúmanie Svätého písma Starého a Nového zákona predovšetkým zo stránky filologickej, historickej, exegetickej a teologickej.

Ročník V (2013), číslo 2

Vydáva Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, Kapitulská 26, 814 58 Bratislava 1, IČO 0039786510.

Šéfredaktor: Blažej ŠTRBA (Badín)

Redakčná rada: Jaroslav BROŽ (Praha, CZ) – Peter DUBOVSKÝ SJ (Roma, I) – Pavol FARKAŠ (Nitra) – Juraj FENÍK (Košice) – Sr. Júlia Daniela ISKROVÁ OP (Ružomberok) – Róbert JÁGER (Prešov) – Jozef JANČOVIČ (Bratislava) – Róbert LAPKO (Košice) – Libor MAREK (Roma, I) – Milan SOVA (Bratislava) – Peter ŠOLTĚS (Oestrich-Winkel, D) – Jozef TIŇO (Bratislava) – František TRSTENSKÝ (Spišské Podhradie) – Pavel VILHAN (Badín) – Sr. Gabriela Ivana VLKOVÁ OP (Olomouc, CZ)

Za lektorovanie všetkých článkov zodpovedá redakčná rada.

Výkonný redaktor: Martina Korytiaková

Jazyková úprava: Elena Slaná

Obálka: Michal Martinka

Na príprave publikácie sa podieľali aj Róbert Horka, Branislav Kľuska, Miloš Lichner SJ, Mária Mihulcová a Július Pavelčík.

Príspevky v slovenčine alebo češtine, alebo knihy na recenziu prosíme adresovať na jednu z adries:

Redakcia *Studia Biblica Slovaca*, Banská 28, 976 32 Badín (Slovakia), tel.: (00421) 048/418 26 02, redakcia@biblica.sk, www.biblica.sk,

František Trstenský, Teologický inštitút, Spišská Kapitula 6, 053 04 Spišské Podhradie (Slovakia), tel.: (00421) 053/419 41 80, f.trstensky@gmail.com.

Príspevky sa požadujú v elektronickej podobe (najlepšie pripojeným dokumentom e-mailu), podľa možnosti v textovom editore Microsoft Word (formát A4, typ písma Times New Roman, riadkovanie 1,5). Ak sú používané iné fonty písma pre hebrejčinu a gréčtinu ako v programe BibleWorks, tak upresniť aké, prípadne preposlať používaný font spolu s príspevkom. Príspevok typu štúdia, poz-námka alebo reflexia musí byť doplnený zhrnutím nie dlhším ako 150 slov a jeho anglickou verziou, anglickým názvom príspevku, max. piatimi kľúčovými slovami v slovenčine a angličtine, zoznamom bibliografie podľa bibliografického štýlu a kontaktom na autora príspevku. Nevyžiadané rukopisy sa nevracajú. Redakcia si vyhradzuje právo upraviť titulok a vykonať potrebnú jazykovú a štylistickú úpravu prijatých príspevkov. Viac na www.biblica.sk.

Objednávky môžete posielat' na mailovú adresu vydavateľa (kniznica@frcth.uniba.sk), redakcie (redakcia@biblica.sk) alebo knižnice Kňazského seminára sv. Františka Xaverského v Badíne (kniznica@xaver.sk).

Bankové konto: 4016292755/7500, IBAN: SK19 7500 0000 0040 1629 2755

Články časopisu sú abstrahované v troch svetových periodikách: *Old Testament Abstracts* ISSN 0364-8591, *New Testament Abstracts* ISSN 0028-6877 a *Elenchus of Biblica*.

Studia Biblica Slovaca

Printed in Slovakia. Vychádza dvakrát do roka.

Cena: 6 €

ISSN 1338-0141

EV 3744/09

**Grécke tranzitívne slovesá používané
intransitívne
a lingvistický výklad niektorých pasívnych
aoristov v Evanjeliu podľa Marka
(ἐσχίσθη 15,38; συνήχθησαν 2,2; ἠγέρθη 16,6;
μετεμορφώθη 9,2)**

Helena Panczová

To, že niektoré grécke pasívne aoristy nemajú pasívny význam, je všeobecne známe. Frekvencia výskytu tohto javu, ktorý je doložený od najstaršieho obdobia, sa zvyšuje v koiné, takže aj odborníci venujúci sa výkladu Biblie musia hľadať vysvetlenia, prečo to je tak. Môj príspevok je čiastočne reakciou na článok Ladislava Tichého Tzv. *passivum divinum* v Novém zákoně, v ktorom autor spochybňuje pasívny význam niektorých pasívnych aoristov. Plne súhlasím s jeho závermi, no myslím, že autorova argumentácia je nepresná. Ladislav Tichý totiž buduje na predpoklade, že pasívum a médium v gréčtine splývajú, teda v prípade pasívneho aoristu môžeme pokojne predpokladať aj mediálny význam. Toto nie je presným opisom jazykových faktov. Pasívne aoristy, ktoré nie sú pasívne, nie sú mediálne, ale intransitívne. Problém „nepasívnych pasívnych aoristov“¹ je preto dobré skúmať v širšej súvislosti tranzitívnosti a intransitívnosti, resp. prechodu slovies z jednej kategórie do druhej.

Na nasledujúcich stranách stručne načrtnem historický vývoj pasíva v gréčtine s prihliadnutím na korigovanie niektorých nepresných tvrdení v článku L. Tichého, potom sa budem venovať definovaniu pojmov tranzitívnosti a intransitívnosti, uvediem niektoré skupiny slovies, pri ktorých je bada-

---

¹ Výraz „pasívny aorist“ označuje morfológickú charakteristiku. Prívlastok „nepasívny“ definuje sémantickú stránku slovesa. V nasledujúcej diskusii sa budem snažiť explicitne rozlišovať medzi morfológickým a sémantickým pasívom (resp. aktívom či médium), no je možné, že sa mi to nie vždy podarí. Verím však, že kontext bude vždy jasne hovoriť, či ide o diskusiu o tvarosloví, alebo o význame.

teľný posun z jednej kategórie do druhej, a na záver sa pokúsím o lingvistický výklad niektorých pasívnych aoristov v Evanjeliu podľa Marka.

1 Vývoj gréckeho pasíva a význam pasívneho aoristu

Ladislav Tichý vo svojom článku prezentuje situáciu takto:

(...) to, že tvary typu ἐπαίδεύθην by měly být označovány a identifikovány spíše jako mediopasívni, má své skutečné hlubší důvody. Ty jsou dány už historickým vývojem řečtiny. Původně existovalo pouze rozlišení mezi rodem činným a středním. Pasívum a jeho zvláštní tvary pak představují pozdější vývoj. A podle názoru aspoň části odborníků k přesnému vymezení mezi mediem a pasívem v řečtine nikdy nedošlo².

Tvrdenie o médiopasívnom význame tvarov na -θην je nepodložené a argumenty, ktoré autor používa, hoci sú správne, nijako nepodporujú jeho tvrdenie. Myslím, že o vývoji gréckeho pasíva existuje filologický konsenzus a možno ho zhrnúť takto:

Gramatická kategória slovesného rodu a prostriedky na vyjadrenie jej jednotlivých podôb (aktívum – médium – pasívum) existovali už v indoeurópskom prajazyku. Gréčtina ich prebrala s istými úpravami³. Médium sa začalo používať aj na vyjadrenie pasíva (= médiopasívum). V prézente a perfekte táto jednota zostala zachovaná v celom historickom období.

V aoriste bola situácia komplikovanejšia⁴. V najstaršom literárne doloženom období, v epickej poézii, máme prípady, keď mediálny aorist ešte vyjadruje aj pasívum. No takisto tu máme dobre doložený aj novovznikajúci pasívny aorist. Na jeho utvorenie sa použil formant -η⁵, ktorý mal v indoeurópskom prajazyku dve funkcie⁶ – slúžil jednak na vyjadrenie stavu, teda intranzitívneho

² TICHÝ, Tzv. *passivum divinum* v Novém zákoně, 20.

³ Porov. ERHART, *Indoevropské jazyky*, § 8.6.5.2-4.

⁴ Porov. CHANTRAINE, *Morphologie historique du grec*, § 185-192.

⁵ Mladšia, rozšírená podoba tohto formantu, -θη-, sa pravdepodobne začala používať pri samohláskových kmeňoch, kde by kontakt dvoch samohlások spôsoboval nežiaduce fonetické zmeny. Porov. CHANTRAINE, *Morphologie historique du grec*, § 187. Hypotézy o pôvode tohto -θη- porov. v CHANTRAINE, *Morphologie historique du grec*, § 188; ERHART, *Indoevropské jazyky*, § 8.5.2.2, PALMER, *The Greek Language*, 302.

⁶ Porov. ERHART, *Indoevropské jazyky*, § 8.6.5.3.

významu⁷, jednak na vyjadrenie pasíva⁸. Gréčtina zachovala oba zdedené významy aoristov na -η-, no v rozličných obdobiach v rozličnej miere. V epike percentuálne prevažoval intranzitívny význam⁹, ale do obdobia klasickej gréčtiny sa tento tvar už pevne zaradil do gréckeho slovesného systému ako pasívum – ako slabý, resp. silný aorist pasívny¹⁰: ἐλύθην (λύω) „bol som uvoľnený“, ἐτύπην (τύπτω) „bol som udretý“.

V tejto dobe platí pravidlo, že pasívny aorist predmetových slovies má pasívny význam. Inú skupinu slovies predstavujú bezpredmetové slovesá, ktorých nijaký tvar nemôže mať pasívny význam. (O tom budeme podrobnejšie hovoriť nižšie.) Teda aoristy typu ἐμάην (μαίνομαι) „zošalel som“ sú mimo diskusie o pasíve ako sémantickej kategórii. Pre úplnosť treba ešte spomenúť zopár slovies, ktoré majú dva pasívne aoristy, pričom slabý aorist má pasívny význam a silný aorist¹¹ je intranzitívny¹², napr. φαίλω „zjavujem“ – ἐφάνθην „bol som zjavený“, ἐφάνην „zjavil som sa“¹³.

⁷ V latinčine sa tento formant nachádza v stavových slovesách, ako napr. *habēre* „mať“, *silēre*, *tacēre* „mlčať“, *latēre* „byť ukrytý“, *iacēre* „ležať“. Za pozornosť stojí, že grécky pasívny aorist má vlastne aktívne koncovky (sekundárne).

⁸ Zdedený pasívny význam sa okrem gréčtiny uplatňuje v indoiránskych jazykoch.

⁹ Porov. SMYTH, *Greek Grammar*, § 1740; PALMER, *The Greek Language*, 302.

¹⁰ Porov. SMYTH, *Greek Grammar*, § 585-596.

¹¹ Takáto „deľba práce“ je však častejšia medzi koreňovým (aktívnym) aoristom a slabým pasívnym aoristom, napr. pri slovese ἀποσβήνυμι „hasím“ – ἀπεσβήσθη „bol zahasený“, ἀπέσβη „zhasol“.

¹² Porov. SMYTH, *Greek Grammar*, § 819.

¹³ V tejto súvislosti treba stručne spomenúť aj deponentné slovesá, slovesá s aktívnym (a intranzitívnym) významom, ale iba (médio)pasívnymi tvarmi. Ladislav Tichý sa prikláňa k názoru niektorých biblistov, ktorí by chceli túto kategóriu zrušiť ako bezvýznamnú pre gréčtinu (TICHÝ, Tzv. *passivum divinum* v Novém zákoně, 19-20). Z lingvistického hľadiska je ťažké s týmto názorom súhlasiť. Napriek tomu, že existuje plynulý prechod medzi deponentnými a nedeponentnými slovesami, vyčleňovanie tejto skupiny má svoje lingvistické opodstatnenie a nie je to import z latinčiny, ako tvrdí autor (TICHÝ, Tzv. *passivum divinum* v Novém zákoně, 20). Skupina deponentných slovies, ktoré existujú v mnohých indoeurópskych jazykoch, má svoje korene ešte v období našej jazykovej jednoty a je istou nepravidelnosťou vo vývoji foriem na vyjadrenie slovesného rodu. (ERHART, *Indoevropské jazyky*, § 8.6.5.4.) Iba termín *deponentia* pochádza od rímskych gramatikov, ktorí tento jav vysvetľovali tak, že tieto slovesá kedysi „odložili“ svoje aktívne tvary. Pri dnešnom stave historickej jazykovedy vieme, že tieto slovesá nikdy aktívne tvary nemali (mám na mysli základnú skupinu, nie prechodné prípady), napr. ἄλλομαι „skákať“, βούλομαι „chcieť“, γίγνομαι „rodiť sa, stávať sa, vznikať“, δέркоμαι „zrietať“, ἔρχομαι „ísť“, κάθημαι „sediť“, κείμαι „ležať“, μαίνομαι „šalieť“, atď. No netreba meniť zaužívanú

V celom vývoji pasívneho aoristu, ktorý som tu načrtla, sa nikde neobjavuje mediálny význam – nie preto, že by som ho zamlčala, ale preto, že nie je doložený. Ladislav Tichý na podporu svojho názoru o mediálnom význame pasívneho aoristu uvádza, že „podle názoru aspoň časti odborníků k přesnému vymezení mezi mediem a pasivem v řečtině nikdy nedošlo“¹⁴. To je nepresné prezentovanie situácie a chybná argumentácia. Tento názor, teda že v gréčtine nenastalo úplné oddelenie pasíva od média, patrí k všeobecnému konsenzu grécistov (a indoeuropeistov), čiže nie je nijako prevratný¹⁵. Toto tvrdenie však neznamená, že pri pasívnom aoriste môžeme pokojne predpokladať mediálny význam. Znamená to, že oddelenie pasíva od média *nenastalo v celom slovesnom systéme*, ale iba v aoristovom a futurálnom kmeni. V prezente a perfekte sú tvary pre médium a pasívum zhodné, ako sme už uviedli. No v aoriste sú dôsledne oddelené. Toto je zmysel všeobecne akceptovaného tvrdenia, že v gréčtine nenastalo úplné odčlenenie pasíva od média¹⁶.

To bola situácia v klasickej gréčtine. V koiné prechádzal slovesný systém zásadnými zmenami. Jednou z nich bola aj reštrukturalizácia systému

---

terminológiu. Uvedený, prehnane reformný, postoj anglofónnych biblistov sa azda dá pochopiť na pozadí toho, ako sa tento problém prezentuje pri vyučovaní gréčtiny na amerických školách. Tam sú deponentné slovesá údajne definované ako „defektívne“, čo iste nezodpovedá skutočnosti. (Moje informácie sú z druhej ruky – zakladajú sa na článku Carla W. Conrada, *New Observations on Voice* [cit. 2013-03-06], v ktorom kritizuje niektoré slabé stránky didaktiky gréčtiny v americkom prostredí.) Deponentnými slovesami sa v tejto štúdii osobitne zaoberať nebudeme, lebo pokiaľ ide o význam, aj ony sú buď tranzitívne, alebo intranzitívne. Nás zaujímajú predovšetkým intranzitívne slovesá a v ich prípade u deponentných rovnako ako u nedeponentných kategória slovesného rodu absentuje (porov. nižšie).

¹⁴ TICHÝ, Tzv. *passivum divinum* v Novém zákoně, 20.

¹⁵ Porov. napr. RIJKBARON, *The Syntax and Semantics*, 138.

¹⁶ Ladislav Tichý zakladá svoju argumentáciu na už spomenutom článku Carla W. Conrada, *New Observations on Voice* [cit. 2013-03-06], v ktorom autor hovorí o médiopasívnom význame pasívneho aoristu. Žiaľ, je to lingvisticky nepresné vyjadrenie – z kontextu je zrejmé, že autor má na mysli nie mediálny, ale intranzitívny význam. Na druhej strane, ako už bolo spomenuté, tento článok má za cieľ liečiť isté neduhy, ktoré kvária americkú didaktiku gréčtiny, takže je možné, že oproti danému pozadiu (ktoré mi je neznáme) je autorova terminológia správnou kompenzáciou. Spomedzi riadkov možno vydedukovať, že americkí učitelia gréčtiny zrejme prezentujú grécky slovesný systém akoby bol analogický s anglickým, teda akoby budoval na princípe protikladu medzi aktívom a pasívom. To je, samozrejme, nesprávne. Ale to je problém amerického školstva, nie gréckej lingvistiky. Myslím, že Conradovým zámerom nebolo spochybníť opis gréckeho slovesného systému, ako je akceptovaný v odborných kruhoch.

slovesného rodu. Existovala tendencia eliminovať médium¹⁷, preto nachádzame aorist pasívny s významom média, ale aj aktívne tvary s významom média. Tomuto javu, hoci sa s predmetom nášho skúmania čiastočne prelína, sa ďalej nebudeme venovať. Chceme sa koncentrovať na inú zmenu v slovesnom systéme, ktorá prebiehala v tom istom období – na prechod slovíes od tranzitívnosti k intranzitívnosti. Pasívny aorist v tomto období oveľa častejšie opäť vyjadroval intranzitívnosť. No tento pohyb nezasiahol len pasívny aorist, ale celý slovesný systém. Dokonca pri aktívnych tvaroch môžeme túto zmenu pozorovať oveľa častejšie.

V nasledujúcej časti vymedzíme pojmy „tranzitívnosť“ a „intranztívnosť“ vo všeobecnosti a potom prejdeme na niektoré skupiny gréckych slovíes, pri ktorých je badateľný posun z jednej kategórie do druhej.

2 Tranzitívnosť a intranzitívnosť – základné vymedzenie pojmov

Na predbežné poukázanie rozdielu medzi tranzitívnymi a intranzitívnymi slovesami¹⁸ nám posluží príklad nám najbližšieho jazyka, slovenčiny. Ide nám tu totiž iba o objasnenie pojmov, nie o slová ako lexikálne jednotky. Významové slovesá môžeme rozdeliť na niekoľko skupín¹⁹:

Tranzitívne	Akčné (činnosné) predmetové	<i>umývať, robiť, budovať, vychovávať</i>
--------------------	------------------------------------	---

¹⁷ Porov. BLASS – DEBRUNNER, *A Greek Grammar of the New Testament*, § 307; ZERWICK, *Biblical Greek*, § 225.

¹⁸ Budeme tu používať pojmy „tranzitívny“ a „intranztívny“ v tom zmysle, ako sa používajú v súčasnej grécistike (napr. RIJKSBARON, *The Syntax and Semantics*). V slovenskej a latinskej gramatike sú však vymedzené trochu inak: tranzitívne slovesá sú len tie, ktoré majú priamy predmet, a intranzitívne sú jednak slovesá s nepriamym predmetom, jednak všetky činnosné bezpredmetové a stavové. Niekedy nachádzame túto terminológiu v tomto zmysle aj v gréckej gramatike, porov. KÜHNER, *Ausführliche Grammatik*, § 372 – 373.1; SMYTH, *Greek Grammar*, § 920, § 1561. V gréčtine však – na rozdiel od slovenčiny a latinčiny – toto rozlišovanie nemá gramatický význam, porov. SMYTH, *Greek Grammar*, § 1708a. (Rozlišovacím znakom je tu schopnosť tvoriť pasívum, ktorá je v slovenčine a latinčine obmedzená na slovesá s priamym predmetom.) V týchto starých gramatikách pravdepodobne nastalo mechanické prevzatie latinského modelu.

¹⁹ Adaptované podľa PAULINY, *Slovenská gramatika*, § 3.621-627.

Intranzitívne	Akčné (činnostné) bezpredmetové, ktoré vyjadrujú:	
a.	pohyb, ktorý subjekt koná,	<i>ísť, jazdiť, skákať, padať</i>
b.	činnosť, ktorú subjekt vykonáva na mieste,	<i>ležať, sedieť</i>
c.	subjektom vykonávaný dej, ktorý implicitne zahŕňa aj objekt,	<i>bojovať, víťaziť, pracovať</i>
d.	vykonávanie činnosti, povolanie.	<i>bačovať, baničiť</i>
Intranzitívne	Stavové, vyjadrujúce stav (alebo proces), v ktorom sa subjekt nachádza bez vlastného príčinenia.	<i>bdiť, kvitnúť, rást, starnúť, hniť</i>

Jednoducho povedané, tranzitívne slovesá vyjadrujú činnosť, ktorá „prechádza“ (lat. *transit*) na predmet, intranzitívne slovesá vyjadrujú stav alebo pohyb, ktorý sa týka len podmetu. Ku komplexnejšiemu definovaniu rozdielu medzi oboma skupinami sa dostaneme v záverečnej časti našej štúdie.

Sloveso sa do jednej alebo druhej skupiny zaraďuje predovšetkým svojím významom. Tento sémantický rozdiel sa však prejavuje aj v syntaxi. Tranzitívne slovesá majú gramatickú kategóriu slovesného rodu, intranzitívne ju nemajú. Ako príklad môžeme uviesť predmetové sloveso *umývať* v jeho rôznych podobách:

- *umývam okno* (aktívum) – subjekt koná činnosť, ktorá prechádza na predmet,
- *umývam sa, umývam si ruky* (médiu/reflexívum) – subjekt koná činnosť a sám je jej predmetom,
- *som umývaný niekým* (pasívum) – subjekt je objektom pasívneho deja, ktorý vykonáva nejaký pôvodca deja.

Samotné sloveso **umývam* by tvorilo neúplnú a gramaticky chybnú výpoveď. Na druhej strane bezpredmetové slovesá, napr. *idem, ležím*, potrebujú na gramaticky úplnú konštrukciu len podmet. Pojmy aktívum – médiu/reflexívum – pasívum v tejto skupine nemajú nijaký význam, aj keď, pravda, aj tieto slovesá sú vždy buď v aktíve, médiu, alebo pasíve. Ide však len o formu, no významový rozmer kategórie slovesného rodu chýba.

Problém prechodu od tranzitívnosti k intranzitívnosti spočíva práve v tom, že konštrukcia predmetového slovesa bez predmetu, ktorá by bola v staršom období jazyka chybná, sa v neskoršej dobe akceptuje ako správna, teda úplná a zmysluplná.

3 Grécke tranzitívne slovesá používané intranzitívne

Prechod slovíes zo skupiny tranzitívnych medzi intranzitívne (a naopak) je prirodzený a deje sa v jazyku stále. To, čo nás prekvapuje v hele-
nistickej gréčtine, nie je jav samotný, ale jeho zvýšená miera. V tejto časti
štúdie sa pokúsime pomenovať niekoľko skupín slovíes, pri ktorých môžeme
pozorovať túto zmenu²⁰:

1. Kauzatívne slovesá. Charakteristikou týchto slovíes je, že podmet
spôsobuje zmenu v mentálnom alebo fyzickom stave predmetu, napr. αὐξάνω
„spôsobujem rásť“. Mediálne formy týchto slovíes vyjadrujú, že podmet sám
podstupuje túto zmenu – no bez vlastného pričinenia: αὐξάνομαι „rastiem“. Ak
subjekt nie je schopný kontrolovať situáciu, teda ovplyvňovať dej, nejde
o činnosť, ale o stavové sloveso. Ide teda o intranzitívny význam a takéto
médiu je „pseudoreflexívne“. Ďalšie príklady takýchto dvojíc sú: φοβῶ
„straším“ – φοβοῦμαι „bojím sa“, σήπω „spôsobujem hnieť“ – σήπομαι
„hniem“, ἐγείρω „budím“ – ἐγείρομαι „budím sa“²¹.

V koiné pozorujeme prechod od média k aktívu, napr. v prípade slovíes
αὐξάνω „rásť“: τὸ (...) παιδίον ἤρξανεν „dieťa rásťlo“ (Lk 1,80), a ἐπιφαίνω
„zjavovať, robiť viditeľným“: μήτε δὲ ἡλίου μήτε ἄστρον ἐπιφαίνοντων „keď
sa ani slnko, ani hviezdy neobjavovali“ (Sk 27,20)²².

**2. Medzi kauzatívne slovesá môžeme v tomto kontexte zaradiť aj
predmetové slovesá vyjadrujúce pohybovú zmenu.** Ich aktívum znamená, že
podmet spôsobuje istú fyzikálnu zmenu na predmete (κλίνω „nakláňam, sklá-
ňam“, στρέφω „obraciam“), a ich médiu označuje, že podmet spôsobuje túto
zmenu sám na sebe (κλίνομαι „nakláňam sa, skláňam sa“, στρέφομαι „obraciam
sa“)²³. Rozdiel oproti slovesám prvej skupiny je v tom, že tam médiu označo-
valo činnosť, ktorá sa diala na subjekte bez jeho vlastného pričinenia, zatiaľ čo
v tejto skupine ide o zmenu zámernú. Médiu však aj v tomto prípade vyjad-

²⁰ Zoznam slovíes, ktoré sa už v klasickej gréčtine používali aj ako tranzitívne, aj
ako intranzitívne, uvádza KÜHNER, *Ausführliche Grammatik*, § 373.2.

²¹ Porov. RIJKSBARON, *The Syntax and Semantics*, 143-148.

²² Porov. BLASS – DEBRUNNER, *A Greek Grammar of the New Testament*,
§ 309(2).

²³ Porov. RIJKSBARON, *The Syntax and Semantics*, 143; BLASS – DEBRUNNER,
A Greek Grammar of the New Testament, § 308.

ruje intranzitívny dej typu *ísť, jazdiť, skákať*. Navyše, miera osobného pričinenia je otázna pri neživotnom subjekte. Príklady: κέκλικεν (...) ἡ ἡμέρα „deň sa sklonil = schýlil sa ku koncu“ (Lk 24,29), ἔστρεψε (...) ὁ θεός „Boh sa odvrátil“ (Sk 7,42).

V tejto súvislosti bude možno užitočné pripomenúť skupinu anglických slovies zvaných ergatívne²⁴. Zahŕňajú viacero kategórií – pre naše potreby teraz stačí spomenúť, že sem patria slovesá vyjadrujúce to, čo vyššie uvedené grécke slovesá – zmenu stavu (*change, break, form, heal, melt*) a pohyb (*move, turn*). Ergatívne slovesá sú charakteristické tým, že môžu byť buď tranzitívne, alebo intranzitívne bez akejkoľvek formálnej zmeny, pričom predmet tranzitívneho variantu je podmetom v intranzitívnej verzii: *I broke the cup. The cup broke.* „Rozbil som hrnček. Hrnček sa rozbil.“ *I opened the door. The door opened.* „Otvoril som dvere. Dvere sa otvorili.“ *I turn a page. I turn.* „Obraciam stranu. Obraciam sa.“ Ako vidno, je to presná paralela našich skúmaných gréckych slovies. Pri preklade do angličtiny teda môže byť problém vyjadriť rozdiel medzi tranzitívnym a intranzitívnym významom, napr. αὐξάνω preložíme ako *increase*, aj keď je tranzitívne, aj keď je intranzitívne, lebo *increase* je ergatívne sloveso. Preto angličina potrebuje pomocné opisné výrazy: tranzitívne αὐξάνω je *increase (something), strengthen*, intranzitívne = *increase, grow*.

3. Ďalšou skupinou tranzitívnych slovies, ktoré sú občas intranzitívne, sú slovesá s vynechaným predmetom (**eliptické intranzitíva**), ktorý si však ľahko možno domyslieť²⁵. Vyskytujú sa varianty s predmetom aj bez neho, no bezpredmetové použitie je frekventovanejšie v mladšom jazyku: τελευτᾶν (τὸν βίον) „ukončiť život, zomrieť“, ἐλάυνειν (τὸν ἵππον) „poháňať koňa, jazdiť“, ὁ στρατηγὸς ἄγει (τὴν στρατιάν) „veliteľ vedie vojsko, tiahne (s vojskom)“. Pri preklade do slovenčiny je zrejмый lexikálny rozdiel medzi tranzitívnym a intranzitívnym variantom, ale z pohľadu gréčtiny ide len o elipsu. Tieto „eliptické intranzitíva“ sa objavujú ako osobitná skupina, resp. ako „problém“, len vtedy, keď sú dekontextualizované, čo sa, žiaľ, stáva práve pri lingvistickej práci, napr. pri tvorbe slovníkov. V normálnom živote je elipsa bežnou súčasťou komunikácie a nespôsobuje ťažkosti v dorozumívaní, lebo

²⁴ Porov. LYONS, *Introduction to Theoretical Linguistics*, 350-371.

²⁵ SMYTH, *Greek Grammar*, § 1708a; KÜHNER, *Ausführliche Grammatik*, § 373.2, Anmerk. 2.

vynechaná časť je mentálne stále prítomná²⁶. Preto sa táto skupina slovies dá označiť ako „pseudointranzitívne“²⁷.

V prípade slovesa ἄγω však nachádzame aj čisto intranzitívne použitie ako pri vyššie uvedených slovesách pohybu. Teda nejde tu o vynechanie predmetu, ale (pôvodný) predmet je vo funkcii podmetu. Popri konštrukcii ὁ στρατηγὸς ἄγει (τὴν στρατιάν) „veliteľ tiahne (s vojskom)“ máme aj ἡ στρατιὰ ἄγει „vojsko tiahne“. Tento význam slovesa ἄγω a odvodenín, teda „ísť“, bol v koiné veľmi častý, napr. ἄγωμεν „podme!“ (Mk 1,38), μετὰ τὸ ἐγερθῆναί με προᾶξω ὑμᾶς εἰς τὴν Γαλιλαίαν „keď vstanem (z mŕtvych), predídem vás do Galiley“ (Mk 14,28).

4. Poslednou skupinou sú tranzitívne slovesá použité **absolútne**, teda bez predmetu, samostatne. Ide o podobný prípad ako pri eliptických pseudo-intranzitívach, ale tu si nijaký predmet nemôžeme domyslieť a sloveso má posunutý význam oproti tranzitívnemu variantu: ἀδικεῖν „konám zlo, som vinný“ (ἀδικεῖν τινά „krivdím niekomu“), οἰκεῖν „bývať, mať bydlisko“ (οἰκεῖν τι „obývať niečo, robiť si z niečoho bydlisko“). Slovesá tohto druhu označujú „subjektom vykonávaný dej, ktorý implicitne zahŕňa aj objekt“ ako vyššie spomenuté slovenské slovesá typu *bojovať, víťaziť, pracovať*²⁸.

5. (In)tranzitívna supletívnosť slovesných kmeňov. Na záver tohto stručného prehľadu by sme mali ešte uviesť niekoľko dodatočných skutočností, aby bol náčrt situácie úplný.

Niektoré tranzitívne kauzatívne slovesá vždy mali isté časové kmene s intranzitívnym významom²⁹. Ide o aktívne perfektum a silný pasívny alebo koreňový aorist, ktoré sú pendantmi mediálneho prézenta, ktoré ako sme videli, má skôr intranzitívny ako reflexívny význam³⁰:

²⁶ Porov. LYONS, *Semantics*, 588-589.

²⁷ Porov. RIJKSBARON, *The Syntax and Semantics*, 151-152, pozn. 4.

²⁸ S touto skupinou je úzko prepojená skupina slovies, pri ktorých nastal opačný posun: boli pôvodne intranzitívne, no neskôr sa začali používať aj tranzitívne. V helenistickej gréčtine ich počet vzrastá, porov. BLASS – DEBRUNNER, *A Greek Grammar of the New Testament*, § 148.

²⁹ Porov. SMYTH, *Greek Grammar*, § 819.

³⁰ Opačnú konšteláciu môžeme pozorovať v prípade slovesa βαίνω „kráčať, ísť“, ktoré je svojím základným významom intranzitívne. Obvyklý tvar futúra je βήσομαι a aoristu ἔβην, ale aktívne futúrum (βήσω) a sigmatický aorist (ἔβησα) majú kauzatívny význam: „spôsobovať, že niekto ide, viesť niekoho“.

- φαίνω „zjavujem“, μέδιον φαίνομαι „javím sa“, perfektum πέφηνα „objavil som sa, som zjavný“, aorist ἐφάνην „objavil som sa“;
- πήγνυμι „robím pevným“, πήγνυμαι „viaznem“, πέπηγα „tkviem“, ἐπάγην „utkvel som“;
- ῥήγνυμι „lámem“, ῥήγνυμαι „lámem sa“, ἔρρωγα „som zlomený“, ἐρράγην „zlomil som sa“;
- σήπω „spôsobujem hntie“, σήπομαι „hnijem“, σέσηπα „som zhnitý“, ἐσάπην „zhnil som“;
- τήκω „roztápam“, τήκομαι „topím sa“, τέτηκα „topím sa, som roztopený“, ἐτάκην „roztopil som sa“;
- ἵστημι „staviam“, ἵσταμαι „staviam sa“, ἔστηκα „stojím“, ἔστην „postavil som sa“;
- ἐγείρω „budím, zdvíham“, ἐγείρομαι „budím sa, vstávam“, ἐγρήγορα „bdiem“;
- δύνω „ponáram“, δύομαι „ponáram sa“, ἔδυν „ponoril som sa“.

V niektorých prípadoch sa tieto intransitívne podoby aoristu a perfekta pociťovali ako príliš vzdialené od tranzitívnej časti slovesnej stupnice, takže sa od nich sekundárne odvodil nový intransitívny prízent: στήκω „stojím“ od perfekta ἔστηκα, γρηγορῶ „bdiem“ od ἐγρήγορα, δύνω „ponáram sa“ (= δύομαι, už klasicky) od aoristu ἔδυν.

Okrem týchto tvarov treba ešte spomenúť existenciu dvojíc kauzatívnych a intransitívnych slovies odvodených od toho istého slovesného koreňa, napr. kauzatívne θαρσύνω „povzbudzovať, dodávať odvalu“, intransitívne θαρσῶ „byť smelý“, καθίζω „usádzať“, καθέζομαι „sadať si“, κάθημαι „sedieť“. Ich významy sa stále viac zamieňajú³¹.

---

³¹ Porov. LSJ, sub vocibus.

4 Intransivita a slovesný rod

Keď sa na grécke slovesá s intransitívnym významom pozrieme z hľadiska morfológie, vidíme, že tento význam nachádzame pri slovesách, ktoré môžu byť vo všetkých troch rodoch. Napr. význam „otáčať sa, obracať sa, odvracať sa“ nájdeme pri aktíve στρέφω, médiu στρέφομαι, aj pasíve στραφείς. Tým chceme znova upozorniť na fakt, že intransitívne sloveso môže byť formálne v akomkoľvek tvare slovesného rodu. V prípade intransitívnych slovík totiž táto slovesná kategória absentuje.

Treba teda mať na pamäti, že keď hovoríme o intransitívnych slovesách, osobné koncovky, ktoré pri tranzitívnych slovesách vždy vyjadrujú osobu, číslo a slovesný rod, pri intransitívnych slovesách vyjadrujú len osobu a číslo³². Napr. z tranzitívnych slovík uveďme: λούω „umývam“ – 1. osoba singuláru aktíva, λούομαι „umývam sa/si, som umývaný“ – 1. osoba singuláru médiopasíva; z intransitívnych môžu poslúžiť βαίνω a ἔρχομαι „idem“ – obe sú 1. osoba singuláru, no hovoriť o aktíve či médiopasíve sa tu nedá. Môžeme nanajvýš skonštatovať, že z morfológického hľadiska má sloveso βαίνω aktívne koncovky a ἔρχομαι médiopasívne.

Nejde tu len o formálny rozdiel, ako by sa niekomu mohlo zdať. Rozdiel medzi oboma skupinami slovík je zakotvený v ich hĺbkovej štruktúre – a to je fakt, ktorý by biblická exegéza mohla využiť (ako sa ukáže v záverečnej časti). Tranzitívne slovesá sú dvojvalentné (bivalentné) a intransitívne sú jednovalentné (monovalentné). To znamená, že intransitívne slovesá majú iba predikatívnu väzbu s podmetom, teda nevyjadrujú nič iné než len slovesný dej, ktorý podmet vykonáva, či stav, v ktorom sa nachádza. Na druhej strane v hĺbkovej štruktúre tranzitívnych slovík je vždy okrem väzby s podmetom prítomná v nejakej podobe aj väzba s objektom³³. Vzťah medzi agentom deja a objektom môže mať rôzne podoby, a tie vyjadruje kategória slovesného rodu – aktívum, médium, pasívum. Aktívum vyjadruje, že podmet, agent deja, svojou

³² Ideálne by bolo, keby sme mali špeciálnu sadu osobných koncoviek len pre intransitívne slovesá. V istom období vývoja indoeurópskych jazykov údajne existoval náznak, že by sa takáto „netransgresívna“ konjugácia ako protiklad „transgresívnej“ naozaj mohla vytvoriť. Porov. ERHART, *Indoevropské jazyky*, § 8.6.4. Ale táto zárodočná možnosť sa, žiaľ, ďalej nevyvíjala. Musíme teda pracovať len s tým obmedzeným jazykovým materiálom, ktorý sme zdedili...

³³ Porov. RIJKSBARON, *The Syntax and Semantics*, 129-130. Podrobnejšie o lingvistickom pojme slovesnej valencie a tranzitivite porov. LYONS, *Semantics*, 481-494.

činnosťou zasahuje objekt. Médium vyjadruje, že podmet, agent deja, svojou činnosťou zasahuje sám seba. Pasívum vyjadruje, že podmet je objekt deja vykonávaného agentom, ktorý nemusí byť vyjadrený explicitne, ale v hĺbkovej štruktúre pasívnej konštrukcie je prítomný.

V prípade aktívnych tvarov je rozdiel medzi tranzitívnymi a intranzitívnymi slovesami zrejmý aj na pohľad – obe sú síce v tvare aktíva, ale jedno má predmet, druhé nemá: λούω τὸ παιδίον „umývam dieťa“ – βάλνω „kráčam“. Problémy vznikajú pri médiu a pasíve (resp. médiopasíve), kde sme odkázaní len na slovesný tvar samotný a z neho musíme dešifrovať, či ide o „prechod“ deja z agenta naspäť na agenta (= médium), či týmto „prechodom“ deja od agenta je zasiahnutý podmet (= pasívum), alebo podmet podstupuje dej bez agenta (= intranzitívny význam). Situáciu komplikuje to, že v mnohých našich moderných európskych jazykoch sa tieto lingvisticky odlišné deje často vyjadrujú rovnakými výrazovými prostriedkami. (Preto je aj koncentrácia bádateľov na intranzitívny význam gréckeho pasívneho aoristu nanajvyš pochopiteľná.)

Keď sa na slovenské prekladové varianty uvedené v predchádzajúcej časti takisto pozrieme z hľadiska morfológie, vidíme, že sme použili buď aktívne slovesá (*rásť, hniť, zomierať, jazdiť, viaznuť, stáť*), alebo zvrtné (*javiť sa, budiť sa, ponárať sa*). V nasledujúcich pár riadkoch sa budeme venovať sémantike zvrtných slovičiek, lebo práve tu, myslím, spočíva kameň úrazu pri preklade z gréčtiny do slovenčiny. Naše zvrtné slovesá totiž okrem reflexívnosti môžu vyjadrovať aj pasívnosť a intranzitivitu. Ak nejaký grécky tvar do slovenčiny najvhodnejšie preložíme zvrtným slovesom, to ešte neznamená, že ide – či v gréčtine, alebo v slovenčine – o reflexívny význam.

Slovenské zvrtné slovesá *umývam sa* a *nudím sa* vyzerajú rovnako, ale to prvé, predmetové sloveso vyjadruje skutočné médium (= „ja umývam seba“), zatiaľ čo to druhé, bezpredmetové sloveso vyjadruje stav, v ktorom sa subjekt (nedobrovoľne) nachádza. Toto druhé sloveso, aj keď je formálne zvrtné, nemá význam „ja nudím seba“.

Pri pasíve je situácia ešte pestrejšia. V slovenčine máme dva druhy pasíva – zložené pasívum „dom je stavaný“ a zvrtné pasívum „dom sa stavia“. Zložené pasívum je bez akejkoľvek pochybnosti dvojvalentné, aj keď pôvodca deja nemusí byť vyjadrený³⁴. Našu osobitnú pozornosť si vyžaduje zvrtné

³⁴ A ani nebýva vyjadrený. To je hlavný zmysel pasíva – koncentruje našu pozornosť na to, čo sa deje na „prijímateľskej“ strane slovesného deja.

pasívum. Niektorí by mohli namietnuť, že táto konštrukcia vôbec nepatrí medzi dvojvalentné, lebo vyjadrenie pôvodcu deja tu technicky nie je možné. Pri zložennom pasíve môžeme povedať „dom je stavaný firmou Truhlík & Co.“, pri zvratnom pasíve sa to nedá vyjadriť. Toto je síce pravda, ale aj zvratné pasívum je vo svojej hĺbkovej štruktúre pasívum, ako hneď uvidíme.

Pri zvratnom pasíve môže naozaj vzniknúť ambiguita, lebo zvratnými slovesami sa niekedy vyjadruje aj intranzitívny dej, napr. „dvere sa otvárajú“. No analýza kontextu nám umožní zistiť, či ide o intranzitívny alebo tranzitívny dej. Ak sa dvere otvárajú samy od seba, lebo sú pokazené alebo je priedvan, ide o intranzitívny dej. Ak sa dvere knižnice otvárajú o deviatej, keď poverený zamestnanec príde a otvorí ich, ide o pasívum³⁵.

Iná možnosť, ako zistiť intranzitívny význam, je pokúsiť sa preštylizovať výraz, o ktorom máme pochybnosti, na bezpodmetové vyjadrenie. Ak sa to dá, ide nepochybne o intranzitívny význam. Uvedený príklad s dverami by sme mohli transformovať do takejto situácie: Zafučal severák, navialo snehu a otvorilo dvere do pivnice.

Pri životnom podmete môže vzniknúť podobná nejasnosť, či ide o intranzitívny, alebo o reflexívny dej. Sloveso „zabiť“ v zvratnom tvare „zabiť sa“ môže mať reflexívny význam „spáchať samovraždu“, ale môže mať aj intranzitívny význam „neúmyslene prísť o život“, napr. výraz „zabiť sa pri autonehode“ neznamena nutne vlastné zavinenie, ale vyjadruje len dej, ktorým bol podmet zasiahnutý. Tento intranzitívny význam sa dá vyjadriť aj bezpodmetovo: „zabilo ho/ju pri autonehode“.

Tieto praktické pomôcky na zistenie valencie slovenských slovík vo zvratnom tvare využijeme v nasledujúcej časti. Slovenské sloveso vo zvratnom tvare, čo je *default translation* gréckeho reflexívneho média, totiž môže vyjadrovať aj čisté pasívum, aj intranzitívny dej. Ak teda istý grécky slovesný tvar prekladáme do slovenčiny najvhodnejšie zvratným slovesom, môže to označovať ktorúkoľvek z týchto troch vecí.

---

³⁵ Tento rozdiel sa zreteľne ukáže, keď chceme slovenský výraz *dvere sa otvárajú* preložiť do jazyka, ktorý prísne rozlišuje medzi intranzitívnymi a pasívnymi vyjadreniami, napr. do fínčiny. Pri intranzitívnom význame preklad znie *ovi avautuu*, pri pasívnom význame *ovi avataan*. Tieto vyjadrenia nie sú vzájomne zameniteľné.

5 Lingvistický výklad niektorých pasívnych aoristov v Evanjeliu podľa Marka

1. ἐσχίσθη (Mk 15,38)

Začnime slovesom ἐσχίσθη (Mk 15,38), ktoré má neživotný podmet. Celý verš znie: τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ ἐσχίσθη εἰς δύο „chrámová opona sa roztrhla na dvoje“. Máme tri interpretačné možnosti. Ak použitý pasívny aorist chápeme ako pravé pasívum „bola roztrhnutá“, v hĺbke tejto konštrukcie je prítomný pôvodca deja – niekto tú oponu roztrhol. Ak ho chápeme vo funkcii mediálneho aoristu, znamená to, že „opona roztrhla sama seba“. Ak toto sloveso chápeme intranzitívne, prejdeme zo skupiny dvojvalentných slovies medzi jednovalentné a ἐσχίσθη nám jednoducho pomenúva dej, ktorý sa stal s oponou. Všetky tri významové možnosti do slovenčiny prekladáme rovnako – ako „roztrhla sa“.

Mediálny význam môžeme v prípade tohto neživotného subjektu azda bez ďalšej diskusie vylúčiť. Ak ide o pasívum, „opona bola roztrhnutá“, v hĺbkovej štruktúre tejto konštrukcie je prítomný nejaký pôvodca deja, aj keď môže ostať nevyjadrený. Nazdávam sa, že úvahy, kto tú oponu roztrhol, nie sú relevantné ani z lingvistického, ani z teologického hľadiska, preto by som sa prikláňala k tretej sémantickej možnosti – k intranzitívnemu významu. Ak zvrtné sloveso vo výraze „opona sa roztrhla“ chápeme ako bezpredmetové sloveso typu *mykať sa, dusiť sa, triasť sa* a pod.³⁶, bude sa dať preštylizovať na bezpodmetové spojenie „oponu roztrhlo“. Nazdávam sa, že grécke vyjadrenie τὸ καταπέτασμα (...) ἐσχίσθη označuje práve takýto jav. Jednovalentné sloveso nepripúšťa diskusiu na tému „kto to spôsobil“.

Po tomto úvodnom prípade, ktorý je pravdepodobne bezproblémový, postúpme ďalej k slovesám, ktoré majú životný podmet, a teda do našich úvah musíme zahrnúť aj médium.

2. συνήχθησαν (Mk 2,2)

Pasívny aorist συνήχθησαν vo verši Mk 2,2 má za podmet množstvo ľudí: συνήχθησαν πολλοὶ ὥστε μηκέτι χωρεῖν μηδὲ τὰ πρὸς τὴν θύραν „zhromaždili sa mnohí, takže už ani priestor pri dverách nestačil“. Pri tomto slovesnom tvare môžeme uvažovať o troch významových variantoch. Prvá možnosť

³⁶ Porov. PAULINY, *Slovenská gramatika*, § 3.634.

je pasívum „boli zhromaždení“, no úvaha nad pôvodcom deja nevedie k nijakému rozumnému výsledku.

Ďalšia možnosť je chápať tento pasívny aorist ako náhradu za miznúce médium. Význam by teda bol reflexívny „ľudia zhromaždili sami seba“. No aj tu úvaha nad tým, do akej miery je subjekt schopný kontrolovať dej, v nás vzbudzuje isté pochybnosti nad správnosťou tohto výkladu. Keď navyše vezmeme do úvahy, že sloveso συνάγω by sme mohli zaradiť do jednej z vyššie uvedených skupín sloví, pri ktorých sa objavuje intransitívny význam, ostane nám len tretia možnosť, teda intransitívny význam.

Sloveso συνάγω „zhromažďovať“ patrí medzi kauzatívne slovesá, ktoré majú štandardne „pseudoreflexívne“ médium. Sloveso „zhromažďovať sa“ v tejto funkcii je slovesom pohybu a je synonymné so „schádzať sa“. Môžeme tu použiť aj overenú pomôcku na zistenie intransitívneho významu – transformáciu na neosobné vyjadrenie: „zišlo sa ich tak veľa, že už ani priestor pri dverách nestačil.“ Najpravdepodobnejšie teda ide o intransitívny význam.

Nasledujúci prípad takisto patrí do tejto skupiny sloví, no podmetom je Ježiš, a tak sa celý verš stal predmetom teologických diskusií.

3. ἠγέρθη (Mk 16,6)

Nebude azda na škodu, ak si pripomenieme aspoň niektoré tvary stupnice slovesa ἐγείρω. Jeho aktívne tvary sú kauzatívne: prítomný ἐγείρω „budím, kriesim, zdviham“, sigmatický aorist ἠγείρα „zobudil som“. K týmto tvarom patrí aj pasívny aorist ἠγέρθη, ktorý má pasívny význam „byť zobudený, vzkriesený“. Na druhej strane mediálne tvary majú, ako je obvyklé pri kauzatívach, intransitívny význam: prítomný ἐγείρομαι „budím sa, vstávam“, silný tematický aorist ἠγρόμην „zobudil som sa, vstal som“ (tento tvar sa v NZ nevyskytuje).

Keď analyzujeme Mk 16,6, kde sa o Ježišovi hovorí, že ἠγέρθη, máme – tak ako v predchádzajúcom prípade – teoreticky tri výkladové možnosti. Ak ide o pasívum, Ježiš „bol vzkriesený“, pričom pôvodca deja je zrejme Boh³⁷. Teoreticky to je možné, ale ako uvidíme, argumenty pre iný význam sú silnejšie.

Pri pasívnom aoriste v tomto období musíme vziať do úvahy, či azda nebol použitý vo význame média. Táto úvaha je nanajvýš na mieste, keďže

³⁷ Diskusiu o tom, či ide, alebo nejde o teologické pasívum, porov. v TICHÝ: Tzv. *passivum divinum* v Novém zákoně, 23.

klasický mediálny aorist ἠγγρόμην sa v korpuse našich skúmaných textov nevyskytuje. Je teda vysoko pravdepodobné, že jeho funkciu aspoň v niektorých prípadoch prebral pasívny aorist.

Význam skutočného média sa pri kauzatívnych slovesách nevyskytuje, teda médium neznamena, že subjekt vykonáva činnosť sám na sebe. Výklad v zmysle „Ježiš vzkriesil sám seba“ je lingvisticky nemožný. Mediálne tvary kauzatívnych sloves majú intransitívny význam, teda pomenúvajú to, čo sa deje so subjektom. Tento intransitívny význam v našom prípade potvrdzuje aj kontext, kde tento výraz je synonymný s ἀνέστη „vstal“ – Mk 16,9: ἀναστὰς „vstanúc, keď vstal (z mŕtvych)“.

Lingvistická pointa tohto riešenia je v tom, že ak ide o intransitívny význam, sloveso je jednovalentné, vyjadruje len to, čo sa deje s podmetom, resp. čo podmet koná. Akákoľvek špekulácia o pôvodcovi deja či reflexívnosti nie je lingvisticky možná.

Myslím, že v prípade slovesa ἐγείρω je zrejmé, že reflexívny vzťah je vylúčený. V nasledujúcom prípade to však bude asi komplikovanejšie, hoci sloveso μεταμορφῶ patrí do tej istej sémantickej skupiny sloves.

4. μεταμορφώθη (Mk 9,2)

V rozprávaní o Ježišovom premenení máme tvar μεταμορφώθη: Ježiš vzal Petra, Jakuba a Jána, vyviedol ich na vrch a tam μεταμορφώθη ἔμπροσθεν αὐτῶν „sa pred nimi premenil“, resp. „bol premenený“ (Mk 9,2). V tomto prípade – tak ako v predchádzajúcich dvoch – máme teoreticky k dispozícii tri výkladové možnosti. Ak ide o pasívum, „bol premenený“, pôvodcu deja treba vidieť v Bohu³⁸.

Ďalšia možnosť je vidieť v tomto pasívnom tvare substitúciu za mediálny tvar. *Default translation* gréckeho média do slovenčiny je zvrtný tvar slovesa, v tomto prípade „premenil sa“. Vyjadruje však tento zvrtný tvar reflexívny význam?³⁹ Obávam sa, že nie.

Sloveso μεταμορφῶ „premieňať, spôsobovať zmenu“ patrí medzi kauzatívne slovesá *par excellence*. Ako už bolo nie raz povedané, tieto slovesá majú „pseudoreflexívne“ médium, teda médium s intransitívnym významom. Tento význam môžeme v slovenčine najvhodnejšie vyjadriť ako „jeho vzhlad

³⁸ Diskusiu porov. v TICHÝ, Tzv. *passivum divinum* v Novém zákoně, 24-25.

³⁹ TICHÝ, Tzv. *passivum divinum* v Novém zákoně, 24-25, sa prikláňa k tomuto riešeniu.

sa premenil“. (Keďže v tejto konštrukcii je podmetom neživotné substantívum, reflexívny význam neprichádza do úvahy. Takto je jednoznačne vyjadrené, že ide o intransitívny dej.) Týmto, pravda, nechceme zavrhnúť preklad „premenil sa“. Z celkovej argumentácie v tomto príspevku však vychádza, že tento tvar nemá reflexívny, ale intransitívny význam.

5. Zhrnutie o pasívnom aoriste

Aorist pasívny má niekedy intransitívny význam. No intransitívnosť nie je len záležitosťou sémantiky, ale aj syntaxe. Intransitívne sloveso je jednovalentné, teda vyjadruje len to, čo sa deje s podmetom, resp. čo podmet koná. Úvahy o pôvodcovi deja či reflexívnosti sú v tomto prípade z princípu chybné, lebo sú prebraté od skupiny tranzitívnych slovies, ktoré – na rozdiel od intransitívnych – majú kategóriu slovesného rodu. Intransitívne slovesá nepodávajú nijakú inú informáciu ako len to, že pomenúvajú dej.

Záver

Tvary pasívneho aoristu na niektorých miestach Nového zákona očividne nemajú pasívny význam. Príčinu tohto javu možno vidieť buď v tom, že pasívum preberá funkcie zanikajúceho média, alebo – pravdepodobnejšie – v širšom uplatňovaní intransitívneho významu, ktorý patril k sémantickým možnostiam pasívneho aoristu od prvopočiatku.

Prelínanie tranzitívnych a intransitívnych významov existovalo pri niektorých slovesách v rámci jednej slovesnej stupnice. Tento jav je pravidlom pri kauzatívnych slovesách, kde médiopasívum prezenta, aktívne perfektum a pasívny aorist mávajú intransitívny význam, napr. σήπω „spôsobujem hnieť“ – σήπομαι „hniem“, σέσηπα „som zhnitý“, ἐσάπην „zhnil som“. Intransitívny význam je častý aj pri médiopasívnych tvaroch predmetových slovies pohybu vyjadrujúcich pohybovú zmenu, napr. στρέφω „obraciam“ – στρέφομαι „obraciam sa“, ἐστρεψάμην „obrátil som sa“. V koiné sa pri oboch skupinách objavuje intransitívny význam aj pri aktívnych a pasívnych tvaroch (στρέφω „obraciam sa“, ἐστράφην „obrátil som sa“), ktoré v predchádzajúcom období mali tranzitívny význam („obraciam“ aktívne, resp. „bol som obrátený“ pasívne).

Tento jav by sa dal interpretovať v rámci spomenutých posunov v systéme slovesného rodu, ktoré prebiehali v koiné a ktoré v priebehu nasledujúcich storočí viedli k odbúraniu média. No viacero skutočností svedčí skôr

v prospech názoru, že tu ide o zmenu vo vnímaní hranice medzi tranzitívnymi a intranzitívnymi významami. Tento jav totiž zasahuje do širších sfér slovesného systému než len do slovesného rodu – aj v rámci výlučne aktívnych tvarov pozorujeme zamieňanie tranzitívnych a intranzitívnych významov (porov. časť 3). A posun v rámci slovesného rodu pozorujeme najčastejšie práve pri tých dvoch skupinách slovíes, pri ktorých rozličné podoby slovesného rodu (a časové kmene) vyjadrovali tranzitivitu, resp. intranzitivitu.

Tranzitívne slovesá sú dvojvalentné – vyjadrujú rôzne podoby vzťahov medzi agentom deja a jeho objektom, ktorí sa môžu striedať vo funkciách gramatického podmetu a predmetu. Intranzitívne slovesá sú jednovalentné – vyjadrujú len dej, ktorý vykonáva alebo podstupuje podmet. Rozdiel medzi tranzitívnymi a intranzitívnymi slovesami sa dá vyjadriť buď ako rozdiel vo valencií, alebo v prítomnosti resp. absencii kategórie slovesného rodu. Ak teda sloveso prechádza z kategórie tranzitívnych medzi intranzitívne, možno o tomto jave povedať, že ide o zníženie slovesnej valencie alebo o stratu kategórie slovesného rodu. To znamená, že užívatelia jazyka nepokladajú za dôležité vzťahy medzi agentom a objektom, ale koncentrujú sa na samotný dej.

Tento poznatok možno uplatniť aj pri interpretácii niektorých pasívnych aoristov v Novom zákone (v Evanjeliu podľa Marka, ale iste aj na iných miestach), kde nie je vhodné nástožiť na pasívnom (alebo reflexívnom) význame, pretože pravdepodobne nejde o dvojvalentné slovesá.

Zoznam použitej literatúry

- BLASS, Friedrich W. – DEBRUNNER, Albert: *A Greek Grammar of the New Testament and Other Early Christian Literature*. A Translation and Revision of the ninth-tenth German edition incorporating supplementary notes of A. Debrunner by Robert W. Funk, Cambridge: The University Press, 1961.
- CHANTRAINE, Pierre: *Morphologie historique du grec*, Paris: Klincksieck, 1973.
- CONRAD, Carl W.: New Observations on Voice in the Ancient Greek Verb, [online]. [cit. 2013-03-06]. Dostupné na internete: <http://www.artsci.wustl.edu/~cwconrad/docs/NewObsAncGrkVc.pdf>
- ERHART, Adolf: *Indoevropské jazyky*, Praha: Academia, 1982.
- KÜHNER, Raphael: *Ausführliche Grammatik der griechischen Sprache*. 2. Teil: Syntax, Besorgt von B. Gerth, Bd. I, Hannover – Leipzig: Hahn, 1898.
- LIDDEL, Henry G. – SCOTT, Robert: *A Greek-English Lexicon. With a Revised Supplement*, compiled by H. G. Liddell and R. Scott, revised and augmented throughout by Sir Henry Stuart Jones, with the assistance of Roderick McKenzie, and with the co-

- operation of many scholars. Supplement edited by P. G. W. Glare, Oxford: Clarendon Press, 1996. (LSJ)
- LYONS, John: *Introduction to Theoretical Linguistics*, Cambridge: Cambridge University Press, 1968.
- LYONS, John: *Semantics*. 2 vol., Cambridge: Cambridge University Press, 1977.
- PALMER, Leonard R.: *The Greek Language*, [s. l.]: Bristol Classical Press, 1995.
- PAULINY, Eugen: *Slovenská gramatika. Opis jazykového systému*, Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1981.
- RIJKSBARON, Albert: *The Syntax and Semantics of the Verb in Classical Greek*, Amsterdam: Gieben, 1994.
- SMYTH, Herbert W.: *Greek Grammar*. Revised by Gordon M. Messing. Cambridge, Mass: Harvard University Press, 1984.
- TICHÝ, Ladislav: Tzv. *passivum divinum* v Novém zákoně, *Studia Theologica* 7 (3/2005) 18-29.
- ZERWICK, Maximilian, S.I.: *Biblical Greek: Illustrated by Examples*, trans. Joseph Smith; (Scripta Pontifici Instituti Biblici; 114), Roma: Pontificio Istituto Biblico, 1990.

Zhrnutie

Tvary pasívneho aoristu na niektorých miestach Nového zákona očividne nemajú pasívny význam. Tento jav interpretujeme ako zmenu tranzitívneho na intranzitívny význam, nie ako zmenu v slovesnom rode, posun od pasívneho k reflexívnemu významu. Vyššia frekvencia výskytu intranzitívneho významu pri tranzitívnych slovesách charakterizuje celý slovesný systém koiné. Tento jav možno najčastejšie nájsť pri dvoch skupinách sloves – pri kauzatívnych slovesách a pri tranzitívnych slovesách pohybu vyjadrujúcich pohybovú zmenu. Ich mediálne tvary mali pravidelne „pseudoreflexívny“ čiže intranzitívny význam. Okrem toho v koiné nachádzame tento jav aj pri aktívnych a pasívnych tvaroch – ἔστρεψα = ἔστρεψάμην = ἐστράφην „obrátil som sa“. Ide tu o zmenu tranzitívnych (dvojvalentných) sloves, ktoré vyjadrujú rôzne vzťahy medzi pôvodcom deja a objektom, na intranzitívne (jednovalentné) slovesá, ktoré vyjadrujú len proces, ktorý podmet vykonáva alebo mu podlieha. Možno to definovať aj ako zníženie slovesnej valencie alebo ako stratu kategórie slovesného rodu. Užívatelia jazyka nepokladajú vzťahy medzi pôvodcom deja a objektom za dôležité a koncentrujú sa na samotný proces. Tento poznatok možno využiť aj pri interpretácii niektorých pasívnych aoristov v Novom zákone, kde nie je vhodné nástojiť na pasívnom (alebo reflexívnom) význame, pretože diskutované slovesá pravdepodobne neboli dvojvalentné.

Kľúčové slová: gréčtina, tranzitívne/intranzitívne slovesá, pasívny aorist

Summary

Passive aorist forms in some places of the New Testament obviously do not have passive meaning. We interpret this phenomenon as a shift from transitive to intransitive meaning, rather than a shift in the voice from the passive to the reflexive middle. Higher frequency of the intransitive meaning with transitive verbs characterizes the whole verbal system of the Koine Greek. This phenomenon is most often found with two verb groups – causative verbs and transitive verbs of motion expressing a movement change. Their middle forms were regularly “pseudoreflexive”, i.e. intransitive. In addition to this, in the Koine period we find this phenomenon with active and passive forms, too – ἔστρεψα = ἔστρεψάμην = ἔστράφην “I turned” (intransitively). This is a shift from the transitive (= bivalent) verbs, which express various relationships between the agent and the object, to intransitive (= monovalent) verbs, which express only the process the subject performs or is affected by. This can be defined as reduction of verbal valency or the loss of the category of the verbal voice. Language users do not consider the relationships between the agent and the object as important, and concentrate rather on the process itself. This observation can be used also in the interpretation of some passive aorists in the New Testament where it is not suitable to insist on the passive (or reflexive) meaning, because the verbs probably are not bivalent.

Keywords: transitive/intransitive verbs, passive aorist

Helena Panczová
Teologická fakulta Trnavskej univerzity
Kostolná 1, P. O. Box 173
814 99 BRATISLAVA, Slovensko
helena.panczova@tftu.sk

Contents

Treaties

Adriana ALEXYOVA

The Development of the Concept of Deity in the Pre-Exilic Israel 91-125

Massimo Pazzini OFM

Which Language Did Jesus Speak? 126-140

Marcela Andoková

The Figure of David the Penitent in Selected Patristic Commentaries on Psalm 51 141-154

Róbert Horka

Meaning and Interpretation of Psalm titles in Augustine's Commentary on Psalms *Enarrationes in Psalmos*..... 155-177

Helena Panczová

Greek Transitive Verbs Used Intransitively and Linguistic Interpretation of Some Passive Aorists in the Gospel According to Mark (evsci,sqh 15:38; sunh,cqhsan 2:2; hvge,rqh 16:6; metemorfw,qh 9:2)..... 178-197

Abstracts and Reviews 198-212

Communications and References 213-219

Obsah

Štúdie

Adriana ALEXYOVÁ Vývoj koncepcie božstva v Izraeli v predexilovom období	91-125
Massimo PAZZINI OFM Ktorým jazykom hovoril Ježiš?	126-140
Marcela ANDOKOVÁ Postava Dávida kajúcnika vo vybraných patristických komentároch k Ž 51(50)	141-154
Róber HORKA Význam a interpretácia žalmových nadpisov v Augustínovom Komentári k žalmom Enarrationes in Psalmos	155-177
Helena PANCZOVÁ Grécke tranzitívne slovesá používané intranzitívne a lingvistický výklad niektorých pasívnych aoristov v Evanjeliu podľa Marka (ἐσχίσθη 15,38; συνήχθησαν 2,2; ἠγέρθη 16,6; μετεμορφώθη 9,2)	178-197

Poznámky

Abstrakty a recenzie	198-212
Oznamy	213-219